

КУДАЙБЕРДИЕВА Д.М.
Ж. Баласагын атындагы КУУ
КУДАЙБЕРДИЕВА Д.М.
КНУ имени Ж. Баласагына
KUDAYBERDIEVA D.M.
KNU named after J. Balasagyn

ЭЛ АРАЛЫК МИГРАЦИЯ ЖАНА КЫРГЫЗ ЭМГЕК МИГРАНТТАРЫНЫН СОЦИАЛДЫК-ПСИХОЛОГИЯЛЫК КӨЙГӨЙЛӨРҮ

МЕЖДУНАРОДНАЯ МИГРАЦИЯ И СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ПРОБЛЕМЫ КЫРГЫЗСКИХ ТРУДОВЫХ МИГРАНТОВ

INTERNATIONAL MIGRATION AND SOCIO-PSYCHOLOGICAL PROBLEMS OF KYRGYZ LABOR MIGRANTS

Кыскача мүнөздөмө: Макалада жаңы чөйрөгө кабылган кыргыз мигранттарынын социалдык-психологиялык көйгөйлөрү чагылдырылган. Натыйжалуу социалдык адаптациялоо процессин бузган негизги көйгөйлөр белгиленди. Заманбап психологияда социалдык-психологиялык адаптация феномени көбүнчө саясий, эмгек, билим берүү миграциясынын жүрүшүндө пайда болгон маданияттар аралык жана улуттар аралык өз ара аракеттенүүнүн кыйынчылыктарына байланыштуу изилденген. Мигранттардын жашоосунун кыйла узак бөлүгү жүргүзүлүп жаткан өлкөнүн жаңы чөйрөсүнө ыңгайлашуу процессин белгилөө үчүн көбүнчө "социалдык-маданий адаптация" термини колдонулат. Кыргызстандык мигранттардын социалдык - психологиялык проблемаларынын эң башкысы-Кыргызстандан чыгып кеткен мигранттардын жөнгө салынбаган статусу жана сабаттуулугунун төмөндүгү. Көп учурда эмгек мигранттары, кул соодагерлеринин барымтага алуу, эмгек эксплуатациясынын ар кандай чөйрөлөрүндө калышат. Миграциянын башталышында айыл жергесинен чыккан жаш мигранттардын адаптацияланбаган шаардык чөйрөдө узак болуусу, тил тоскоолдуктары, баарлашуу менен байланышкан социалдык – психологиялык көйгөйлөрдү жаратат, адаптациялоонун натыйжасында алардын көз караштарына, баалуулук ишенимдерине жана багыттарына, жашоо образына ар кандай таасир тийгизет.

Аннотация. В статье отражены социально-психологические проблемы кыргызских мигрантов, которые оказались в новой среде. Обозначены основные проблемы, нарушающие процесс эффективной социальной адаптации. В современной психологии феномен социально-психологической адаптации чаще исследован в связи с трудностями межкультурного и межнационального взаимодействия, образующимися в процессе политической, трудовой, образовательной миграции. Для того чтобы обозначить процесс адаптации мигрантов в новой среде страны, где проводится достаточно длительный отрезок жизни, чаще всего применяется термин «социокультурная адаптация». Главной из социально-психологических проблем мигрантов из Кыргызстана выступает неурегулированный статус и низкий уровень грамотности выезжающих мигрантов из Кыргызстана. Часто мигранты, выступая заложниками работодовцев, оказываются в различных сферах трудовой эксплуатации. Долгое пребывание молодых мигрантов – выходцев из сельской местности – в неадаптированной городской среде в начале миграции порождает социально-психологические проблемы, связанные с языковым барьером, общением, в результате адаптации оказывая различное влияние на их установки, ценностные убеждения, направленность и образ жизни.

Abstract: The article reflects the socio-psychological problems of Kyrgyz migrants who found themselves in a new environment. The main problems that violate the process of effective social adaptation are outlined. In modern psychology, the phenomenon of socio-psychological adaptation is more often studied in connection with the difficulties of intercultural and interethnic interaction, which are formed in the process of political, labor, educational migration. In order to designate the process of adaptation of migrants in the new environment of the country, where they spend a fairly long period of their lives, the term “sociocultural adaptation” is most often used. The main socio-psychological problem

of migrants from Kyrgyzstan is the unsettled status and low level of literacy of migrants leaving Kyrgyzstan. Often migrants, acting as hostages of slave traders, find themselves in various areas of labor exploitation. A long stay of young migrants - people from rural areas - in an unadapted urban environment at the beginning of migration, gives rise to socio-psychological problems associated with the language barrier, communication, as a result of adaptation, having a different impact on their attitudes, value beliefs and orientations, lifestyle.

Негизги сөздөр: миграция; кыргызстандык мигранттар; социалдык-психологиялык көйгөйлөр; жаңы мейкиндик; социалдык адаптация.

Ключевые слова: миграция; мигранты из Кыргызстана; социально – психологические проблемы; новое пространство, социальная адаптация.

Keywords: migration; migrants from Kyrgyzstan; social and psychological problems; new space; social adaptation.

Эмгек миграциясы социумдагы глобалдашуунун жана өнүгүүнүн компоненти катары, бир жагынан, ошол эле учурда адам укуктарына, социалдык теңчиликтин жана бакубат жашоонун мыйзамдарына олуттуу зыян келтире баштады. Башка өлкөгө көчүп келген мигранттардын социалдык-психологиялык кыйынчылыктарын жоюу маданияттар аралык адаптация учурунда жүзөгө ашырылат. Көптөгөн изилдөөлөр [3] маданияттар аралык адаптацияны психологиялык адаптациянын элементи катары белгилейт. Социалдык-психологиялык адаптация индивидуалдын жаңы социалдык мейкиндик менен адекваттуу микро-социалдык өз ара аракеттенүүсүн жана анда белгиленген максаттарга жетишүүсүн шарттаган көз карандысыз, адаптациянын башка этаптарынан көз карандысыз процесс катары түшүнүлөт [2].

Заманбап психологияда социалдык-психологиялык адаптация көйгөйү көбүнчө эмгек, саясий, билим берүү миграциясынын жүрүшүндө пайда болгон маданияттар аралык жана этностор аралык өз ара аракеттенүүнүн тоскоолдуктарына байланыштуу изилденет. Мигранттардын жашоосунун кыйла узак бөлүгү жүргүзүлүп жаткан өлкөнүн жаңы чөйрөсүнө ыңгайлашуу процессин белгилөө үчүн көбүнчө "социалдык-маданий адаптация" термини колдонулат. Орус психолог Т. Стефаненко [5], терминди белгилөөдө "маданияттар аралык адаптация", аны татаал процесс катары аныктайт, эгерде ийгиликтүү натыйжа болсо, анда адам жаңы маданий жалпылык менен шайкеш келет. Бул жаңы мейкиндиктин салттарын өз алдынча кабыл алат жана ал өзүнүн мыйзамдарын жана структурасын кабыл алат [5]. Адаптацияга мигранттын жекече психологиялык өзгөчөлүгү, жаңы социалдык-маданий мейкиндиктин өзгөчөлүктөрү, эне жана жаңы маданияттын дифференциациясы таасир этет. Жаңы чөйрөдө социалдык-психологиялык адаптация мезгили адатта 3-6 айдан 5-6 жылга чейин созулат, натыйжада мигрант бакубатчылыкка жетишпесе, ал өз өлкөсүнө кайтууга аргасыз болот [5].

Т. Стефаненко [5] боюнча ийгиликтүү маданияттар аралык адаптациянын тышкы мүнөздөмөлөрүнө жаңы мейкиндиктин коомдук жана маданий турмушуна адамдын диалогдук катышуусунун активдүүлүгү, анын өкүлдөрү менен конструктивдүү өз ара аракеттенүү кирет.

Адаптациянын ички көрүнүштөрүнө психологиялык жыргалчылык сезими жана жашоонун жаркын оң окуялар менен каныккандыгы кирет [3]. Бүгүнкү реалдуулукта дээрлик бардык этностук жамааттарга башка этностор жана маданияттар таасир эткен. Маданий ааламдашуунун түздөн-түз берилген аныктамасы элдердин маданий уникалдуулугуна кызыгууну ойготот. Заманбап элдердин маданий кеңдиги өсүп жатат жана алардын ар бири өзүнүн индивидуалдуулугун жана маданий уникалдуулугун сактоого жана өнүктүрүүгө умтулат.

Глобалдашуу азыркы жаштардын инсандыгын жана жашоо маанисин да издөөгө алып келип отурат. Индивид алдында жаны баалуулуктар пайда болуп, жаны багыттар калыптанууда [2].

Кыргызстандагы миграциялык процесстер акыркы мезгилде миграция ийри сызыгынын терс өсүшү менен мүнөздөлөт, башкача айтканда туруктуу жашоо максатында мигранттардын саны келгендердин санына караганда (же бир топ узак мөөнөткө жашоого) көбөйөт. Бирок, 2021-жылы кыргыз жарандарынын миграциялык агымынын кыйла төмөндөшү катталды [3]. Ошол эле учурда 2020-жылы миграция көрсөткүчүнө карата анын өсүшү 17 пайызды гана түзгөн. Кыргызстандын санариптик өнүктүрүү министрлигинин маалыматтары көрсөткөндөй [3], 2021 – жылы Кыргызстанга туруктуу жашоого 8,1 миң адам келген, 2020-жылы -1,1 миң адам болгон, 2021-жылы 9 миң адам миграция максатында кеткен, 5,9 миң адам 2020-жылы чыгып кеткен.

Натыйжада, 2020-жылы калктын миграциясы -4,9 миң адамды түзсө, 2021-жылы -0,9 миң адам катталган, ошентип 4 миң адамга төмөндөө байкалган [3].

2021-2022-жылдары туруктуу жашаган жерин өзгөртүү максатында Кыргызстандан башка өлкөлөрдүн аймагына кеткен мигранттардын саны көбөйгөн. Мурдагыдай эле, мигранттар үчүн туруктуу жашаган тандоо тизмесинде үстөмдүк кылган мамлекеттер Орусия (67,5 пайыз) жана Казакстан (27,6 пайыз) турат. Ошентип, эгерде Кыргызстандан келген мигранттардын социалдык – психологиялык проблемаларын кененирээк белгилесек, адам үчүн социалдык-психологиялык адаптациянын оң натыйжасы болуп өзүнүн биологиялык, социалдык керектөөлөрүн сактап калуу жана жүзөгө ашыруу мүмкүнчүлүгү, коммуникациянын жана жүрүм-турумдун зарыл ыкмаларынын калыптанышынын натыйжасында аларды социумдун талаптары менен тиешелүү контекстке жөнгө салуу саналат. Канааттануунун натыйжасы катары төмөнкүлөр чыгышы мүмкүн: мигранттын социалдык чөйрөдөгү социалдык статусунун жогорку деңгээли; статусуна, жалпысынан ээлеген кызматына, жумуштан канааттануусуна психологиялык канааттануу. Коом үчүн социалдык адаптациянын мааниси өзүнүн социалдык ордун куруу мүмкүнчүлүгүндө [3].

Кыргызстандык мигранттардын социалдык-психологиялык проблемаларына токтолсок, биринчи кыйынчылык-өзүнүн жөнгө салынбаган статусу. Жөнгө салынбаган статусу менен мигранттар кылмыштуу иш берүүчүлөр тарабынан мыйзамсыздыктан чабал жана корголбогон жалпылыктарга айланат. Көп учурда, маселе эмгек келишимин түзбөстөн, келген мигранттарды алдоо жолу менен пайдалануу аракетинде ак ниетсиз иш берүүчүлөр менен жыйынтыкталат. Бул мигранттардын негизги укуктарын олуттуу бузуу болуп саналат, анын ичинде кыймыл эркиндигин чектөө, айлык акыны толук же өз убагында төлөбөө, жашоо шартынын начардыгы, алардын өмүрүнө коркунуч келтирүү, басынтуу жана башка андан кийин ашыкча эксплуатация проблемасына айланган факторлордун арасында мигранттардын орус жумуш берүүчүлөрүнө жумушка орношууда расмий эмес иш менен камсыз болууга макулдугу болуп саналат жана натыйжада мажбурлап иштетүүнү ишке ашырууга алып келет [3].

Мындай келип чыккан көйгөйлөрдү алар сыртка чыгып жаткан кыргызстандык мигранттардын сабаттуулугунун төмөндүгүнөн келип чыгышы мүмкүн экендиги менен түшүндүрсө болот. Көп учурда эмгек мигранттары, кул соодагерлеринин барымтага алуу, эмгек эксплуатациясынын ар кандай чөйрөлөрүндө калышат. Мигранттардын мыйзамсыз абалы жумуш берүүчүлөр үчүн кулчулуктун пайдасын, ал тургай кулчулуктун ар кандай түрлөрүн колдонууда ыңгайлуу шарт түзөт. Буга байланыштуу эмгек мигранттарын өмүрдү камсыздандыруу, медициналык камсыздандыруу, кырсыктардан камсыздандыруу системасына киргизүү проблемасынын актуалдуулугу чоң. Кыргызстандык мигранттардын өзгөчөлүгүн белгилебей коюуга болбойт. Медициналык кызматтарды алуу өтө зарыл болгон учурда алар ошол Мамлекеттин саламаттык сактоо системасында эмгектенген өз мекендештеринин кызматтарын колдонушат.

Демек, мигранттардын чөйрөсүндө жабыр тарткан кыргыз мигранттарына социалдык жардам көрсөтүү боюнча ар кандай схемалар түзүлүүдө. Бирок жөнгө салынбаган статуска ээ болгон эмгек мигранттарынын саны өсүүдө жана алардын социалдык жана эмгектик укуктарынын бузулушу жардамга муктаж болгон бардык мигранттарды камтууга мүмкүндүк бербейт, анткени бул дагы мыйзам бузуулардын өсүшү менен мүнөздөлөт. Кыргызстан үчүн сезилерлик социалдык-экономикалык өсүшкө карабастан, башка өлкөлөрдөгү эмгек мигранттарынын абалы аларды социалдык жактан коргоо, Кыргыз мамлекети тарабынан да, эмгек мигранттарын ишке алган өлкө тарабынан да психологиялык, юридикалык жактан коштоо проблемаларын кароонун реалдуулугун талап кылат.

Белгилей кетсек, Кыргызстандык мигранттар жаңы эмгек мейкиндигинде жакшы социалдашкан. Кыргыздар улуттар аралык кеңири карым-катнаштын Олуттуу тажрыйбасын көрсөтүү менен көп улуттуу мейкиндиктерге бат көнүшөт [4]. Ошентип, Кыргызстандан келген мигранттар Орто Азиядан адаптацияланган жана көп жылдар бою эмгектенип келе жаткан мамлекеттердин бири болуп саналат. Мигранттар эмгек мейкиндигинин бардык түзүмдөрүндө социалдашат жана адаптация максаттарын тастыкташат. Миграциянын өсүшү мигранттардын коомчулугундагы өзгөрүүлөрдүн үзгүлтүксүздүгүнүн көбөйүшүнө алып келди, аларда социалдык мамилелер калыптануу процессинде негизги ролду ойнойт. Миграциянын башталышында айыл жергесинен чыккан жаш мигранттардын адаптацияланбаган шаардык чөйрөдө узак болуусу, тил тоскоолдуктары, баарлашуу менен байланышкан социалдык – психологиялык көйгөйлөрдү

жаратат, адаптациялоонун натыйжасында алардын көз караштарына, баалуулук ишенимдерине жана багыттарына, жашоо образына ар кандай таасир тийгизет.

Жогорудагы маселелерден жыйынтык чыгарсак, кыргыз мигранттары – орус коомчулугу үчүн актуалдуу элемент деп жыйынтык чыгарсак болот. Андан тышкары, социум мигранттардын баалуулуктарындагы өзгөрүүлөргө кайдыгер карабайт, анткени баалуулуктар багытындагы мындай өзгөрүүлөр Россиянын шаарларынын социалдык инфраструктурасына оорчулук келтирген шарттарда ишке ашырылган. Ошондой эле мигранттар шаарлардан же айылдардан кайдан келгенин эске алуу керек, бул айыл тургундары тилдик тоскоолдуктар менен көп кыйынчылыктарга туш болгондугуна, тынчсыздануу, коркуу менен мүнөздөлгөндүгүнө байланыштуу зарыл, ал эми шаардык чөйрөдөн келген мигранттар жаңы изилденбеген мейкиндикте чыңалууну, тынчсызданууну сезишет, бул келечекте алардын адаптация процессине терс таасирин тийгизиши мүмкүн. Жыйынтыктап айтканда, кыргыз мигранттары жаңжалдашпаган эмгекчил мамлекет болуп саналарын жана өздөрүнүн социалдык-психологиялык көйгөйлөрүн жеңип, адаптация процессинин этаптарынан кыйла канааттандырууларлык өтөөрүн белгилей кетүү керек.

Колдонулган адабияттар

1. Абаченков В.И. Проблема адаптации кыргызских трудовых мигрантов // Вестник Новосибирского государственного университета. Серия: история, филология, 2006, т. 5, т. 3: Археология и этнография, с. 93-97.
2. Апсаматова Э.Дж., Стемпковская Э.К. Кризис идентичности молодежи и поиск смысла жизни // Вестник КУУ, 2024, № 2(118), с. 94-100.
3. Кыргыз Республикасына кайтып келген эмгек мигранттарынын жана мекендештердин социалдык-экономикалык көйгөйлөрүн баалоо: изилдөөсүнүн жыйынтыктары боюнча отчет, Бишкек, 2009, 6-б.
4. Орусиялык кыргыздар – Орусиянын жаңы президенти. – Режим доступа: http://rus.kg/news_rus/cccr_rus/23917-novyy-etnos-rossii-rossiyskie-kyrgyzy.html (20.06.2014)
5. Стефаненко Т.Г. Наука этнопсихология. – Москва: Аспект пресс, 2004, 368 с.